

ישראל-פלסטינים, לקראת העידן הפוסט-הסדרי?

יוחנן צורף | 13 בדצמבר, 2021 | גיליון 1541

אש"פ כארגון ואבו מאזן כעומד בראשו אבדו למעשה את מעמדם כנציגים בלעדיים של העם הפלסטיני, מאז שהחליט לבטל את הבחירות למועצה המחוקקת. הרשות הפלסטינית סובלת מאבדן רלוונטיות ואבו מאזן אישית מהווה מוקד לביקורת קשה מצד רבים בתנועת פת"ח, המייחלים להסתלקותו. ברקע מופעל לחץ ישראלי מתמשך מאז 2009 להסיר את העניין הפלסטיני מסדר היום האזורי והבינלאומי. גם "עסקת המאה" שגיבש ממשל טראמפ הלמה ברשות הפלסטינית ובאבו מאזן באופן המקשה עליהם לשקם את מעמדם. חמאס יוצא נשכר ממצב זה, מעמדו מתחזק בעיני הציבור כאלטרנטיבה ולכן נוצרת מציאות שבמסגרתה ספק אם אבו מאזן או יורשיו מהזרם הלאומי יוכלו לחזור לתהליך מדיני במתכונת שהייתה מוכרת עד כה. המפתח לשנינו מצוי בידי ארצות הברית, הקהילה הבינלאומית וישראל, שבכוחן להחיות את התהליך הגוסס ולהשיב לידי אבו מאזן או מחליפיו את הלגיטימציה שאבדה להם.

המשבר העובר על התנועה הלאומית הפלסטינית בשנים האחרונות הגיע לממדים חסרי תקדים. אותותיו ניכרים מאוד בשנה האחרונה במישורים הרעיוני, המנהיגותי והארגוני. אבו מאזן, יו"ר אש"פ ויו"ר הרשות הפלסטינית מאז 2005, סובל מאובדן הלגיטימיות והרלוונטיות שלו. סקרי דעת קהל שנערכו באחרונה בקרב הציבור הפלסטיני מצביעים על חוב של למעלה מ-75 אחוזים המייחלים להתפטרותו. הביקורת עליו חוצה קווים ומחנות וחודרת עמוק לתנועת פת"ח, שבראשה הוא עומד. רבים מחבריו מטילים עליו את עיקר ההאשמה לפילוגים שחלו בתנועה, לחולשתה הרבה ולהתרופפות הקשר בינה לבני הדור הצעיר. גם גלויי השחיתות הרבים בקרבה מעוררים זעם ציבורי נרחב.

הדילמה הנצבת היום בפני כל פלסטיני בעל תודעה פוליטית היא מה הדרך הנכונה לקדם את היעדים הלאומיים, נוכח הכשלון של תהליך אוסלו, והאם ניתן להישען על דרך ההתנגדות המזוינת של חמאס והג'יהאד האסלאמי כדי להגיע למדינה עצמאית, או שמא נכון להמתין להיווצרות מדינה אחת בין הירדן לים, שרבים מאמינים שבוא תבוא. שהרי הניסיון מלמד שהמאבק המזויין נוסה בעבר, אך לא הוביל ליעד הנכסף. אפילו חמאס, חרף התהדרותו במעטה של תנועת התנגדות "הכופה" על ישראל את רצונה, לא הצליח בארבע עשר שנות

שלטונו ברצועת עזה לקדם את העניין הפלסטיני, גרם להרס רב ברצועת עזה וספג זעם ציבורי כבד. בשנים האחרונות חותר חמאס לפיוס עם פת"ח, מתוך הכרה כי אין בכוחו של פלג אחד להביא את הפלסטינים לעצמאות מדינית. התקרבות בין הארגונים תהיה כרוכה בפשרות, שחמאס כבר הבהיר שהוא נכון להן, אך בכך אין כדי לשכנע את אבו מאזן.

לא כל 16 שנות נשיאותו של אבו מאזן היו בבחינת כשלון. בחלקן הוא ניהל משא ומתן כן ורווי אמון הדדי עם ראש ממשלת ישראל דאז, אהוד אולמרט, עורר תקווה רבה בקרב עמו והמשיך - חרף דחייתו את הצעות אולמרט בתיאום הביטחוני, הדק אותו ומנע כל שימוש באלימות. הוא בנה במקביל יחד עם ראש ממשלתו דאז סלאם פיאד, תשתית מוסדית וכלכלית למדינה שבדרך אשר בנתה מעמד בינוני שנהנה מביטחון תעסוקתי וכלכלי ותורם עד היום ליציבות הביטחונית בגדה המערבית. בגין פעולות אלה זכתה הרשות הפלסטינית בשנת 2012 בהכרת הבנק העולמי בכשרותה לכוון ולהוביל מדינה עצמאית.

אלא שמאז עליתו של ממשלות הימין בישראל בשנת 2009 מתמודד אבו מאזן עם ניסיונות התעלמות ודחיקה ישראלית את העניין הפלסטיני מסדר היום המקומי והבינלאומי. אי-היענותו של אבו מאזן להצעותיו המפליגות של ראש הממשלה אולמרט התפרשו כחוסר עניין פלסטיני בהסדר שלום. ממשלות אלה לא הסתירו את חוסר עניינם בתהליך מדיני, זלזלו באבו מאזן, והתנאים שהציבו לחידוש המשא ומתן עוררו חוסר אמון ונדחו על ידי הפלסטינים. ניסיונו של מזכיר המדינה האמריקאי דאז ג'ון קרי לקיים סבב משא ומתן נוסף בשנים 2013-14 נועד מראש לכישלון נוכח משבר האמון בין ישראל לפלסטינים, דחיית הפלסטינים הצעות שהניח קרי על השולחן והמתיחות בין הבית הלבן לראש הממשלה דאז בנימין נתניהו. "תכנית המאה", שגיבש ממשל טראמפ, אימצה למעשה את עמדות הימין הישראלי וכוונה לכפות על הפלסטינים מתווה להסדר בידיעה ברורה שלא יוכלו לקבלו. הממשל זעם על הפלסטינים בשל הדחייה ונקט צעדי ענישה - קוצץ מרבית הסיוע האמריקאי והממשל אף דחק במדינות ערביות לעשות כן. ממהלומה זו שהנחיתה ארצות הברית, שנחשבה תמיד בעיני הפלסטינים מתווך הוגן חרף נטייתה המוכרת לטובת ישראל, לא מצליח אבו מאזן לקום.

נוכח הבידוד שאליז נקלעה הרשות הפלסטינית נאלץ אבו מאזן לפנות לצעדי התקרבות לחמאס ולשאר פלגי האופוזיציה. אך משהבין שהוא עשוי להפסיד בבחירות למעצה המחוקקת, שהוא עצמו יזם, הוא החליט לבטלן בטענה שישיראל לא מאפשרת עריכת בחירות בירושלים. ביטול הבחירות שהיו אמורות להוות שיא בתהליך ההתקרבות בין הפלגים הפלסטיניים, החריף את הקרע בזירה הפלסטינית, העמיק את הפילוג בשורות פת"ח ופגע אנושות במעמדו האישי. חמאס, שהאמין שביטול הבחירות השמיט מידו ניצחון בטוח, יזם מבעוד מועד פרובוקציות סביב מסגד אל אקצא ושכונת שיח' ג'ראח בירושלים כדי לחולל עימות עם ישראל. עימות זה - "שומר החומות" העניק לחמאס תמיכה רחבה והטיל צל כבד על אבו מאזן ופת"ח. אש"פ, ארגון הגג הכלל פלסטיני, איבד למעשה את מעמדו כנציג

הבלעדי של העם הפלסטיני. מנגד, חמאס מתחזק מאז בתודעת הצבור כאלטרנטיבה, חרף הסתייגויות רבות ממנו. הקריאה החוזרת ונשנית של חמאס מאז 2017 לפיוס לאומי מעוררת אמון בקרב הציבור ומציבה את אבו מאזן כחסם הבלעדי בפני יעד זה.

במציאות שנוצרה, ספק אם תוכל עוד תנועת פת"ח לבדה להוביל את אש"פ. היא תידרש להתמודד עם דרישת חמאס וארגוני אופוזיציה אחרים להיות חלק מההנהגה הרשמית של העם הפלסטיני ולהתפשר עמם. נכון לעכשיו, אבו מאזן הוא העומד בפרץ ומתנה כל מהלך כזה בקבלת ההתחייבויות שאש"פ נטל על עצמו וכן בהפסקת המאבק המזויין ובהכפפת הנשק תחת רשות אחת. אולם, ספק רב אם יש בין הדמויות שיבואו אחריו מתוך תנועת פת"ח מי שיזכה בלגיטימציה להציב דרישה מעין זו. יוזכר, שגם בעיני חמאס וארגוני אופוזיציה אחרים, אבו מאזן נהנה ממעמד של נשיא לגיטימי, שנבחר על בסיס המדיניות שאותה הציג במערכת הבחירות ואותה הוא מוביל מאז. מכוח בחירה זו הוא יכול להכריז מדי פעם שהתיאום הביטחוני מקודש וההחלטות הבינלאומיות הן הבסיס לכל משא ומתן מדיני. אלא שאחרי ביטול הבחירות הכל מיחלים להסתלקותו ואחריו יבקשו רבים היערכות מחודשת של הנהגה פלסטינית, שתביעותיה ידגישו בעיקר את הצורך לצמצם את פער הא-סימטריה בין הפלסטינים לבין ישראל.

לכן, כלל לא ברור האם ניתן יהיה להמשיך ולדבר במונחים של הסדר, והאם הקריאות לשוב למשא ומתן, בעיקר מצד מקורביו של אבו מאזן, ומצד גורמים במערכת האזורית, בעיקר ירדן, תהיינה עוד רלוונטיות. השאיפה לצמצם את הא-סימטריה בין ישראל לפלסטינים תהיה כרוכה בהתייצבות כוחנית יותר מול ישראל כדי לשנות את תנאי הפתיחה של המשא ומתן. זאת משום ההכרה המתרחבת בכישלון דרכו הפייסנית לכאורה של אבו מאזן. ביטויים לכך יכולים להיות הרחבת רמת החיכוך ומרחביו בין חיילי צה"ל לבין הפלסטינים בגדה המערבית, על פי הדפוס העזתי, היינו חיכוך פיזי קרוב ללא נשק חם, שתוצאותיו יוצרות לחץ בינלאומי כבד על ישראל.

האם ניתן עדיין להסיט את המערכת הפלסטינית מהכוון שאליו היא צועדת, או מדובר בתהליך בלתי-הפיך? התנהלות ממשל טראמפ המחישת כי לחץ כבד מדי על הפלסטינים מקרב בסופו של דבר בין המחנות היריבים בזירה זו. כן הומחש שאהדה אמריקאית רבה לישראל והזדהות מצדה עם עמדותיה מחלישות את הצד הפלסטיני עד כדי פגיעה במילוי חלקו בתיאום הביטחוני ובמעמדו כפרטנר אפשרי למשא ומתן מדיני.

יוזכר שבתחרות עם חמאס, פת"ח נשען על הקואליציה של כל הגורמים שקידמו את תהליך אוסלו ועושים מאז לשימורו. ביניהם ארצות הברית ורבות אחרות בקהילה הבינלאומית, שהכירו ברשות הפלסטינית ובאש"פ בפורומים הבינלאומיים החשובים והמושטות לצד הפלסטינית סיוע רב. לרשימה יש להוסיף את המדינות הערביות המתונות, שגיבו את התהליך המדיני מראשיתו. אש"פ, בניגוד לחמאס, הוא חלק ממחנה זה. לסיוע המוגש לרשות חלק חשוב באבטחת יציבותה וביציבות המצב הביטחוני בגדה המערבית. גם לישראל

חלק בכך. עצם ההידברות עימה, כשהיא קונסטרוקטיבית וכנה, מעניקה לרשות הפלסטינית ולעומד בראשה לגיטימציה, הוכחה לצדקת דרכם מול יריבים הפוליטיים ונוטעת תקווה בקרב הציבור הפלסטיני.

מכיוון שכך, המהלך המתבקש על מנת למנוע אובדן של אופציית ההסדר הוא גיוס כל הגורמים המוזכרים לעיל לפתיחה מחדש של תהליך שיציב אופק מדיני ברור, יבהיר כי הסוגייה הפלסטינית לא ירדה מסדר היום ויביע אמון בכל הנהגה לאומית פלסטינית שתהיה מחויבת להסכמים שנחתמו עם ישראל ולמחויבויות שאש"פ נטל על עצמו בהקשר זה. עד אז, טוב תעשה ישראל אם לא תתנגד לחידוש הקשרים בין אש"פ לארצות הברית ובכלל זה חידוש הסיוע לרשות הפלסטינית, פתיחה מחדש של שגרירות אש"פ בווינגטון ופתיחת הקונסוליה שנסגרה במזרח ירושלים במקום שיהיה מוסכם גם על ישראל, ובלבד שיהיה בו כדי להבהיר מחדש שעתיד מזרח ירושלים ייקבע במשא ומתן. על ישראל מצדה להבהיר שאין לה עניין בהתמוטטות הרשות הפלסטינית, שהיא מעריכה את שיתוף הפעולה המתקיים עמה בתחום הביטחוני ושיש לה עניין בדיאלוג שירחיב את שיתוף הפעולה גם לתחומים נוספים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט